

DENDERMONDE ARSENAAL

Archeologienota: Programma van maatregelen.

RAPPORT NR. 1393

Titel

Archeologienota Dendermonde Arsenaal: Programma van maatregelen

Auteur(s)

Jeroen Verrijckt

Erkende archeoloog

2015/00053 - Jeroen Verrijckt

Projectnummer J. Verrijckt

2023-351

Projectnummer Onroerend Erfgoed

2023H136

Plaats en datum

Beerse, 8/12/2023

INHOUD

	Administratieve gegevens	3
1	Gemotiveerd advies	4
1.1	Aanleiding vooronderzoek	4
1.2	Resultaten vooronderzoek	4
1.3	Afweging noodzaak verder onderzoek	6
2	Programma van maatregelen	8
3	Bibliografie	9

1 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Projectcode J. Verrijckt		2023-351
Projectcode Onroerend Erfgoed		2023H136
Locatie	Provincie	Oost-Vlaanderen
	Gemeente	Dendermonde
	Deelgemeente	Dendermonde
	Straat	Zuidlaan
Kadastrale gegevens	Gemeente	Dendermonde
	Afdeling	1 (Dendermonde)
	Sectie	D
	Percelen	248F
Coördinaten	Noordoost	X: 131 116 Y: 190 680
	Noordwest	X: 131 087 Y: 190 685
	Zuidoost	X: 131 105 Y: 190 621
	Zuidwest	X: 131 076 Y: 190 625
Oppervlakte plangebied		Ca. 1785,56 m ²
Oppervlakte bodemingreep		Ca. 1.400 m ²
Erkend Archeoloog		2015/00053 – Jeroen Verrijckt

1 GEMOTIVEERD ADVIES

1.1 Aanleiding vooronderzoek

De aanleiding van het vooronderzoek is de aanvraag van een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen langsheen de Zuidlaan te Dendermonde, meer bepaald aan het Arsenaal. Meer informatie over de aanleiding van het vooronderzoek is terug te vinden in het verslag van resultaten.

1.2 Resultaten vooronderzoek

Tijdens het vooronderzoek zonder ingreep in de bodem kon enkel het bureauonderzoek uitgevoerd worden. Op basis van dit vooronderzoek zonder ingreep in de bodem was het niet mogelijk om met voldoende zekerheid een uitspraak te doen over de aanwezigheid en waarde van archeologisch erfgoed op het terrein.

Het plangebied ligt in de huidige gemeente Dendermonde. Binnen de contouren van het plangebied is de volgende archeologische waarde gekend: 31984, beter gekend als de Abdij Maria Troon. Dit klooster werd gebouwd in 1466-1467 en werd geslecht in 1784. Tot de 17de eeuw bestond dit klooster uit een gescheiden mannen- en vrouwen vleugel, maar dit werd toen met een pauselijke bul verboden. Tegen de 18de eeuw besloeg het domein bijna het volledige Laar, waar het plangebied in ligt. Er zijn binnen het Laar, nabij het plangebied, een proefsleuvenonderzoek en twee opgravingen uitgevoerd. De eerste sporen, grachten en kuilen met inhoud, zijn terug te dateren tot de 10de eeuw. Sporen van het klooster (gebouwen, vlakgraven, afvalkuilen, pad) zijn te dateren tussen 1466 en 1784. Daarnaast is op heden het Arsenaal daar gevestigd, een gebouw opgetrokken in de jaren 1820. Rondom dit gebouw lag een rechthoekige gracht. Daar blijft nu enkel nog de ondergrondse Laerbeek van over.

De directe omgeving van het plangebied kent relatief weinig archeologische vondstlocaties. Binnen een straal van 250m werden een 11 CAI-meldingen aangeduid. Het gaat hierbij in het algemeen over waarden die in verband staan met bouwkundige structuren te dateren vanaf de late middeleeuwen. Dit is te verwachten gezien de ligging binnen de middeleeuwse stadsmuren. Het ontbreken van goed onderzochte archeologische sites wil echter niet zeggen dat er geen archeologische sites aanwezig zijn. De weinige archeologische vondstlocaties tonen aan dat er wel degelijk archeologische sites aanwezig zijn.

Op de bodemkaart van Vlaanderen is de bodem binnen het plangebied gekarteerd als OB (bebouwde zone). Door de uitgestrekte bebouwde oppervlakte is de oorspronkelijke microtopografie en bodemgesteldheid in de oudste stadskern niet gekend. De stad situeert zich in het overgangsgebied tussen de zandstreek in het noorden en de zandleemstreek in het zuiden, maar bevindt zich grotendeels op alluviale bodems van beide rivieren. In de directe omgeving van de historische kern, buiten het alluvium bevinden zich hoofdzakelijk zandleembodems (droge lichte, matig droge, droge en matig natte zandleembodems) en enkele matig droge en matig natte lemige zandbodems die lokaal opduiken. In het alluvium van beide rivieren komen sterk en zeer sterk gleyige kleibodems voor. Gelet op de landschappelijke ligging, in een omgeving van twee grote rivieren (Dender en Schelde), is er een hoge verwachting voor steentijdartefactensites aanwezig. Het is echter mogelijk dat deze oudere lagen zwaar verstoord tot vernietigd zijn door de middeleeuwse en postmiddeleeuwse bebouwing. Rondom het Arsenaal, gebouwd in de jaren 1820, lag een rechthoekige gracht. Daar blijft nu enkel nog de ondergrondse Laerbeek van over. Het is niet geweten

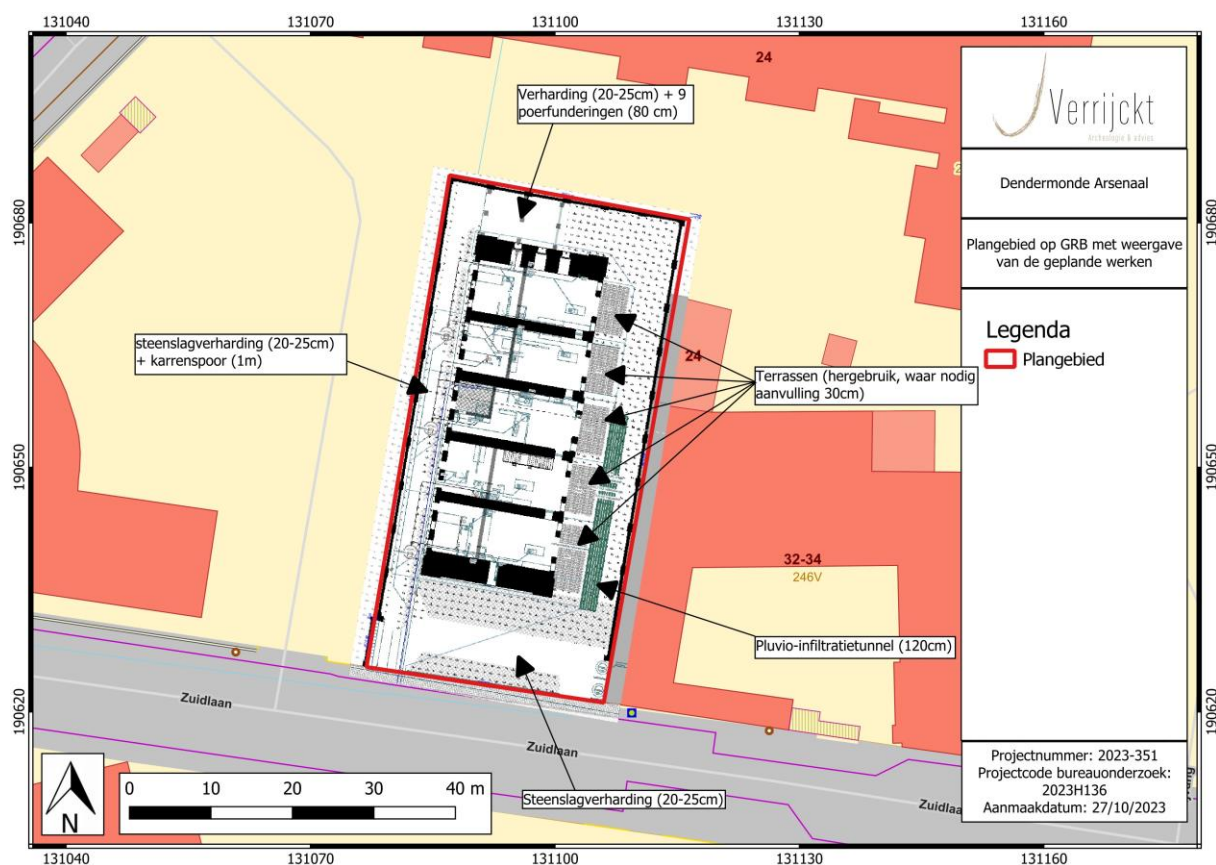
hoeveel impact deze hebben gehad op de ondergrond en in hoeverre de onderliggende lagen hierdoor verstoord geraakt zijn.

Het plangebied zelf is te situeren tussen 5,53 en 5,76 m + TAW, gemiddeld op zo'n 5,73 m + TAW. Het terrein werd in 1375 en later Het Laar genoemd. Een laar is steeds een lager gelegen vochtige grond en kan zich als volgt manifesteren: een bosachtig moerassig terrein, een open laaggelegen plek in het bos, een onbebouwde (gemeenschaps)grond met heide of een open plek in het bos, voorzien van waterplassen. Het duurde tot in de tweede helft van de 1400's dat het klooster werd gebouwd. Initieel werden hierbij bestaande gebouwen in gebruik genomen, die langsheen de huidige Molenstraat en Brusselse Straat lagen. Het klooster kende heel wat bouwfases en werd uiteindelijk in 1784 gesloopt. In de jaren 1820 werd het huidige Arsenaal gebouwd. Naar aanleiding van nieuwbouwwerken ten noorden en noordoosten van het huidige plangebied, werd in twee fases een archeologisch onderzoek uitgevoerd. Het gaat hierbij om het proefsleuvenonderzoek (2007) en opgraving (2012) van Antea en de opgraving van BAAC (2013). Hieruit bleek dat het eerste archeologisch interessante niveau zich tussen 0,5 en 1 m -mv vertoonde. Deze worden afgedekt door minstens 1 ophogingslaag, te dateren vanaf de 18de eeuw (sloop van het klooster). Uit het rapport van BAAC is geweten dat het maaiveld er tussen 5,2 e, 5,6 m + TAW lag en het archeologisch vlak zich op een gemiddelde diepte van 4,9, 3,7 en 2,9 m + TAW bevond; de natuurlijke bodem bevond zich op een diepte van ongeveer 3,5 m + TAW. Verschillende van de aangetroffen sporen waren doorheen de natuurlijke bodem gegraven, waardoor hier het archeologisch vlak logischerwijs dieper kwam te liggen. Het plangebied zelf bevindt zich volgens het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (DHM) tussen 5,53 en 5,76 m + TAW.

De opdrachtgever plant de herbestemming van het gebouw tot een meergezinswoning. De werken bestaan uit twee delen, namelijk het deel aan het gebouw zelf, anderzijds wordt ook de directe omgeving aangepast. In eerste instantie wordt de verharding buiten grotendeels weggehaald (180 + 350 + 14 m²). Daarnaast worden de twee moderne gebouwen aan de voorkant van het Arsenaal zelf gesloopt (59,5 + 29 m²). Intern wordt de vloerplaat integraal uitgehaald, de muren blijven behouden. Na de nodige sloop worden binnen het gebouw eerst de nieuwe nutsleidingen gelegd en een nieuwe vloerplaat gegoten. Deze zal zo'n 35 cm diep reiken, op ongeveer dezelfde diepte van de huidige vloerplaat. De interne opdeling van de woningen volgt de bestaande opdeling van het gebouw. De ingang tot de woningen wordt voorzien aan de westkant. Aangezien deze geen impact in de bodem hebben, zullen deze verder niet besproken worden. Aan de straatkant wordt de parking aangelegd, waar plaats zal zijn voor 11 wagens. De verharding hiervoor is zo'n 25 cm dik. Een karrespoor komt aan de westkant van het gebouw voor de hulpdiensten. Het uiterste karrespoor bestaat uit terradec clear granulaten (4 cm), met daaronder 20 cm steenslag, met daaronder een funderingslaag van 80 cm. Het andere karrespoor bestaat uit grasbetontegels (10 cm) en stabilisé (5 cm), met daaronder steenslag (10 cm) en de fundering (80 cm) heeft een breedte van 40 cm. Achteraan komt de fietsenstalling, die op zes paalfunderingen zal steunen. Langsheen de oostkant komen de terrassen, die van elkaar zullen gescheiden zijn door een groenscherm. Voor de terrassen worden de oorspronkelijke kasseiklinkers gebruikt die zich onder de recentere asfaltlaag bevinden. Indien deze niet worden teruggevonden, zal een waterdoorlatende terrasverharding geplaatst worden analoog aan het westelijke gangpad. Net naast deze terrassen komt een pluvio infiltratievoorziening (44,7 m²), waarvoor een bouwput van ongeveer 1,2 m -mv moet aangelegd worden.

Ten noorden van het terrein werden de eerste archeologische niveaus aangetroffen op 4,9 m + TAW, de natuurlijke bodem op 3,5 m + TAW. Beide lagen liggen veelal ver buiten de diepte van de geplande werken inclusief een buffer van ca. 20 à 30 cm. Gezien de diepte van het archeologisch niveau wordt er van uitgegaan dat er slechts bij enkele werken mogelijk dieper zal gegaan worden dan het archeologisch niveau. Het gaat hierbij om de funderingen van de fietsenstalling, de aanleg van de nutsleidingen onder de karrensporen, de karrensporen zelf en de pluvio-infiltratievoorziening. De nutsleidingen en de karrensporen komen echter dicht bij/op(?) de plaats van de ingebuisde

Laerbeek. De impact van de pluvio-infiltratievoorziening en de funderingen van de fietsenstalling is echter zeer lokaal en klein te noemen. Onderstaande figuur geeft de dieptes weer van de geplande werken, met uitzondering van deze binnen het gebouw. De dieptes moeten gezien worden tegenover het huidige algemene niveau van het terrein op 5,73 m + TAW. Bij deze dieptes moet dus nog een buffer van 20 à 30 cm bijgerekend worden. Daarbij is te zien dat de werken mét impact in de bodem verspreid liggen over het terrein rondom het gebouw, lineair en nauw zijn in impact.

Figuur 1: Aanduiding geplande werken buiten gebouw, met dieptes ten opzichte van huidige TAW 5,73 m + TAW

Gelet op het ontbreken van grootschalige impact op de ondergrond, is er een laag potentieel op kennisvermeerdering aanwezig.

1.3 Afweging noodzaak verder onderzoek

Na een uitgebreide bureaustudie waarbinnen historische, cartografische, geologische, geografische en bodemkundige bronnen werden onderzocht en teruggekoppeld aan het hedendaagse terreingebruik en de bouwplannen van de opdrachtgever, kan geconcludeerd worden dat de terreinen mogelijk opgehoogd werden in het verleden. Tevens blijkt dat het overgrote deel van de geplande werken beperkt blijven tot de gekende verstoring van de weg te halen verharding en gebouwen.

Na een fase in het vooronderzoek volgt geen verder vooronderzoek, zonder ingreep in de bodem of met ingreep in de bodem, indien op basis van de reeds uitgevoerde fase(s) van het vooronderzoek voldoende informatie gegenereerd is om (Code van Goede Praktijk, p. 31):

1. Een archeologienota of nota op te maken die de hoogstwaarschijnlijke afwezigheid van een archeologische site afdoende staat, of;

2. Een archeologienota of nota op te maken die het ontbreken van potentieel op kennisvermeerdering afdoende staft (doordat de geplande bodemingrepen geen impact hebben op het eventueel aanwezige erfgoed of doordat verder onderzoek van het aanwezige erfgoed geen nuttige kenniswinst zou opleveren), of;

3. Een archeologienota of nota op te maken die de noodzaak voor een archeologische opgraving staft én een plan van aanpak hiervoor biedt, of;

4. Een archeologienota of nota op te maken die de mogelijkheid voor een behoud in situ staft én een plan van aanpak hiervoor biedt.

Op basis van bovenstaande argumentatie word een advies gegeven om de terreinen vrij te geven voor verdere ontwikkeling.

Een programma van maatregelen werd hierdoor niet opgemaakt.

Hierbij rekening houdend dat de geplande werken deze diepte niet zullen bereiken, adviseert J. Verrijckt bvba om het plangebied vrij te geven voor verdere ontwikkelingen.

2 PROGRAMMA VAN MAATREGELEN

Op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek kan geconcludeerd worden dat er geen vervolgonderzoek noodzakelijk is. Op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek is met voldoende zekerheid een uitspraak te doen over de aanwezigheid en waarde van archeologisch erfgoed, het potentieel op kennisvermeerdering en de haalbaarheid van eventueel verder onderzoek.

Een doorslaggevende factor in het bepalen of verder onderzoek noodzakelijk is, is de lokale geschiedenis van het terrein. De beslissing om geen vervolgonderzoek te adviseren steunt op de volgende redenering:

- Voldoende info aanwezigheid site: Mogelijk zijn er nog resten aanwezig van het vroegere Brigitinessenklooster, maar deze kunnen verstoord of vernietigd zijn. Ook oudere lagen kunnen nog aanwezig zijn, maar deze lagen kunnen mogelijk vernietigd geweest zijn door de middeleeuwse en postmiddeleeuwse bewoning.
- Site aanwezig: Mogelijk

Voldoende info over kennispotentieel en technische haalbaarheid project: Het terrein werd in 1375 en later Het Laar genoemd. Een laar is steeds een lager gelegen vochtige grond en kan zich als volgt manifesteren: een bosachtig moerassig terrein, een open laaggelegen plek in het bos, een onbebouwde (gemeenschaps)grond met heide of een open plek in het bos, voorzien van waterplassen. Het duurde tot in de tweede helft van de 1400's dat het klooster werd gebouwd. Initieel werden hierbij bestaande gebouwen in gebruik genomen, die langsheen de huidige Molenstraat en Brusselse Straat lagen. Het klooster kende heel wat bouwfases en werd uiteindelijk in 1784 gesloopt. In de jaren 1820 werd het huidige Arsenaal gebouwd. Ten noorden van het terrein werden de eerste archeologische niveaus aangetroffen op 4,9 m + TAW, de natuurlijke bodem op 3,5 m + TAW. Beide lagen liggen veelal ver buiten de diepte van de geplande werken inclusief een buffer van ca. 20 à 30 cm. Gezien de diepte van het archeologisch niveau wordt er van uitgegaan dat er slechts bij enkele werken mogelijk dieper zal gegaan worden dan het archeologisch niveau. Het gaat hierbij om de funderingen van de fietsenstalling, de aanleg van de nutsleidingen onder de karrensporen, de karrensporen zelf en de pluvio-infiltratievoorziening. De impact hiervan is echter zeer lokaal en klein te noemen. J. Verrijckt bvba geeft dan ook het advies om de terreinen vrij te geven.

Indien tijdens de werkzaamheden toch archeologische resten worden aangetroffen, blijven de bepalingen voor het melden van toevalsvondsten van kracht. Deze bepalingen zijn terug te vinden in artikel 5.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet. Eventuele toevalsvondsten dienen binnen drie dagen na ontdekking gemeld te worden bij Onroerend Erfgoed.

3 BIBLIOGRAFIE

Code van goede praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren (versie 4.0), 2019.